

vernietiging van de Joodse en de Roma-bevolking in België en Noord-Frankrijk. Het was de wachtkamer van de dood voor ongeveer de helft van de Joden uit dit gebied.

Het boek is vlot geschreven, met veel zin voor detail, zonder de hoofdlijnen (personeel, organisatie, dagelijkse werking, resultaten) uit het oog te verliezen. Het bevat veel illustraties die de uiteenzetting ondersteunen. Schram neemt een nuttig notenapparaat en een uitgebreide bibliografie op, maar verwijst tegelijkertijd naar twee bibliografische en bronnenreperatoria over het Jodendom en de Shoah in België.

Frank Seberechts

BJÖRN RZOSKA

Opgesloten tussen zwart, wit en grijs.

Het kamp van Lokeren (1944-1947)

Deurne, Doorbraak, 2018, 166 p.

De bestraffing van collaboratie kon in Vlaanderen al direct na de Tweede Wereldoorlog op veel belangstelling rekenen. De verstrengeling tussen de bestraffing van de collaboratie en de Vlaamse zaak was hierbij van groot belang. In brede Vlaamsgezinde kring werd de naoorlogse bestraffing als anti-Vlaams, streng en onrechtvaardig bestempeld. De verdachten van collaboratie zouden tijdens de bevrijding door de wraaklustige bevolking en verzetsbewegingen op straat hardhandig en volstrekt willekeurig zijn aangepakt, en ook de opsluiting en bestraffing door de staat zouden onrechtmatig zijn geweest. Die voorstelling werd bewust in het leven geroepen door de voormalige Vlaamse collaborateurs zelf. Met gevoel voor stijl en dramatiek schetsten zij in talloze geschriften het beeld van de onschuldige, Vlaamsgezinde idealist die slachtoffer was geworden van de 'haatdragende' Belgische staat en zodoende onterecht in interneringskampen belandde of zelfs terechtgesteld werd.

Het was pas met de publicatie van *Onverwerkt verleden* van Luc Huyse en Steven D'Hondt in 1991 dat er vanuit de academische wereld een ander geluid werd geformuleerd. Op basis van een kwantitatieve analyse van de veroordelingen werd onder meer aangetoond dat de bestraffing geen anti-Vlaamse operatie was. Toen de ban eenmaal was

gebroken, zette de tendens tot verwetenschappelijking zich door. Het boek van historicus en politicus Björn Rzoska uit 1999 *Zij komen allen aan de beurt, de zwarten. Het kamp van Lokeren* sloot aan bij deze ontwikkeling. In deze gepubliceerde licentiaatsverhandeling werd ingezoomd op een van de grotere interneringskampen in Vlaanderen waar tussen 1944 en 1947 naar schatting 22.000 tot 25.000 mannen werden opgesloten. Het boek was destijds een van eerste studies waarin het kamp en zijn inwoners van onderuit werden bestudeerd.

Nu, bijna twintig jaar later, is het boek heruitgegeven als *Opgesloten tussen zwart, wit en grijs. Het kamp van Lokeren (1944-1947)*. Naast de titel is het boek ook op een aantal punten herwerkt. De auteur geeft er blijk van de recente wetenschappelijke literatuur te hebben geraadpleegd. Studies als die van historici Nico Wouters, Koen Aerts, Lawrence Van Haecke en ondergetekende hebben de inzichten aangescherpt. Nieuwe bronnen werden ook geraadpleegd voor deze herwerking, zoals het archief van kampdirecteur Robert De Leeuw. Aan de hand van dit archief maakt de auteur duidelijk dat de kampdirecteur probeerde om de barre toestanden waarin de gevangenen verkeerde, te verlichten. Het ontbrak het kamp, zeker in het begin, aan genoeg kolen, slaapzakken, strozakken en voedsel. Dit leidde onder andere tot opstanden onder de gevangenen, zoals in augustus 1945.

Ook het personeel van het kamp wordt in deze heruitgave geanalyseerd. We leren dat, anders dan de voorstelling die in brede Vlaamsgezinde kring werd uitgedragen, zo'n 15% van de bewakers tijdens de bezetting lid was geweest van een verzetsbeweging. Zij kwamen vooral uit de lagere sociale klassen en hadden geen ervaring met bewaken van gevangenen. Corruptie was aan de orde van de dag, waarschijnlijk mede ingegeven door het karige loon. In het boek is er ook veel aandacht voor de niet-veroordeelden. Uit de steekproef die de auteur nam uit de opsluitingsdossiers blijkt dat 60% nooit werd veroordeeld. De nieuwe titel van deze heruitgave, *Opgesloten tussen zwart, wit en grijs* verwijst naar de samenstelling van de kamppopulatie.

Het belang van het boek ligt, net als de eerste uitgave in 1997, in dergelijke analyses. Door het interneringskamp van onderuit te bestuderen en de kampbewoners, bewaking en administratie voorop te stellen, komen nieuwe inzichten naar voren. Hopelijk kan dit inspireren tot andere case-studies over de talloze kampen en gevangnissen waarin verdachten van collaboratie na de Tweede Wereldoorlog werden opgesloten.

De heruitgave verscheen op hetzelfde moment als de gelijknamige tentoonstelling in het Stads-museum van Lokeren. In deze tentoonstelling stond ook het perspectief van zwart, wit en grijs voorop: mythes werden ontkracht en er ging, net als in het boek, aandacht naar de periode die aan de bestraffing vooraf ging. Het is immers maar door een goed bewustzijn van de context waarin de opsluitingen plaatsvonden, dat de bestraffing en de ontsparingen die daarmee gepaard gingen, begrepen kunnen worden.

Dit perspectief is in Vlaanderen echter nog geen lang gemeengoed. Zo blies historicus en journalist Geert Clerbout in 2015 de lang doorgeprikte mythes nieuw leven in met zijn boek *En nu gaan ze boeten! Repressie tegen zwarten in Vlaanderen na WOII*. Collaborateurs werden hier voorgesteld als slachtoffers en de Belgische staat en straat als haatdragend. Bij de publieksevenementen rond de Lokerse tentoonstelling weerklonk tevens dit perspectief. Ook de veelbekeken Canvas reeks 'Kinderen van de collaboratie' uit 2017 toont hoe hardnekkig de zwarte mythes over de repressie kunnen zijn. De heruitgave van de genuanceerde en verhelderende studie van Rzoska kan daarom alleen maar met veel enthousiasme worden onthaald.

Helen Grevers

PETER HEYRMAN, JORIS COLLA
EN NOORTJE LAMBRICHTS

De sociale zekerheid van zelfstandigen in België, 1937-2017. Solidariteit en verantwoordelijkheid

Herent, Kadoc/Zenito, 2017, 311 p.

De verplichte sociale zekerheid voor werknemers, ingevoerd op initiatief van A. Van Acker op 28 december 1944, is één van de meest ingrij-

pende sociale gevolgen van de Tweede Wereldoorlog. De verplichte sociale bescherming van de zelfstandigen was op dat moment beperkt tot de kinderbijslag en zou pas geleidelijk worden uitgebreid tot andere sociale risico's (pensioen, ziekte en invaliditeit, moederschap) in de decennia na de Tweede Wereldoorlog. Dat proces mondde in 1968 uit in het sociaal statuut van de zelfstandigen, waarmee die beroepsgroep een eigen apart sociale zekerheidsstelsel kreeg, een situatie die vandaag nog steeds onveranderd is en één van de kenmerken uitmaakt van het Belgische sociale systeem.

Door het onderzoek dat Guy Vanthemsche de laatste 30 jaar heeft verricht is de geschiedenis van de sociale zekerheid van de werknemers goed gekend. Voor de zelfstandigen ligt dat anders: een grondige historische studie ontbrak. De onderzoeker moest zich behelpen met juridische overzichten. Dit boek, een uitgave van het KADOC en Sociaal Verzekeringsfonds Zenito, brengt daar verandering in. De wortels van het sociaal statuut sinds 1750 worden uit de doeken gedaan en de evolutie van het stelsel wordt geanalyseerd tot 2008. Een epiloog van de gedelegeerd bestuurder van Zenito sluit het werk af.

Het fraai uitgegeven, rijkelijk en origineel geïllustreerde boek (dat ook in het Frans bestaat) oogt als een 'koffietafelboek', maar dat is slechts schijn. KADOC-medewerkers Peter Heyrman (die al vele jaren onderzoek doet over de middenstand en ondertussen een eminent specialist geworden is op dit domein), Joris Colla en Noortje Lambrechts hebben een bijzonder grondige, goed gedocumenteerde (o.m. archief), kritische en zeer leesbare studie afgeleverd over een bijwijlen technische materie. Steeds wordt de specifieke problematiek van het sociale statuut van de zelfstandigen gekaderd in bredere maatschappelijke, economische en politieke evoluties, waarbij het analysekader België is. Waar relevant wordt de band gelegd met internationale evoluties.

De chronologie van de opbouw van de sociale zekerheid van de zelfstandigen is anders dan die van de werknemers. De Tweede Wereldoor-